

SZÉKESFEHÉRVÁRI SZEMLE

A SZÉKESFEHÉRVÁRI NAPLÓ-HAVI MELLÉKLETE A Fejérvármegyei és Székesfehérvári MUZEUMEGYESÜLET KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ: *Marosi Arnold.*

SZERKESZTŐSÉG: *Bognár-u. 3.*

Beköszöntő.

A honismeret szempontjából Székesfehérvárnak és Fejérvármegyének régen érzett hiánya, hogy a várost és megyét közvetlenül érintő irodalmi termékekre nincs megfelelő sajtószerve. Valamikor ez volt hivatása a Fejérmegyei és Székesfehérvári Történelmi és Régészeti Egylet évkönyveinek, melyek közleményei ma már a helytörténet értékes forrásművei. Azóta az idevonatkozó cikkek rendszerint csak a hírlapokban jelenhettek meg, ami nem biztosította számunkra, hogy a bennük leközölt tudományos eredmények megrögzítessenek és a jövő tudomány forrásává váljanak. A hírlapi közleménynek csak napi élete van és emiatt már sok adat ment veszendőbe a város és megye földje, népe, története tüzetes megismerésének nagy kárára.

Különösen érezte ennek a tudományos és ismeretterjesztő sajtóorganumnak hiányát a múzeum. Évről-évre fokozódó gyűjtései, ásatásai halmazával hordták össze a mult kulturáját feltáró adatokat, amelyek azonban közlés nélkül ismeretlenségükben holt kincsek maradtak. Az országos szakfolyóiratok csak nagyobb, kimagasló eredményeknek adnak helyet szűkre szabott keretükben, pedig reánk nézve minden csekélység értékkel bír, ami Székesfehérvár és Fejérvármegyének területével és népével vonatkozásban van, mert csak ezek összegyűjtésével születhetik meg a város és megye igazi monografiája.

A „Székesfehérvári Szemle” megindításával célunk tehát az, hogy szövetkezve a „Székesfehérvári Napló”-val, mint annak különálló melléklete, bármily szerény alakban is, helyet adjunk azoknak a tudományos és ismeretterjesztő közleményeknek, melyek a honismeret szempontjából értéket képviselnek. További célunk a múzeum gyűjteményeinek, ásatásainak, kutatásainak beható ismertetése, az irántuk való érdeklődés fenntartása és a bennük rejlő tanulságoknak közkinccsé tétele. Mennyiben sikerül ez, olvasóink táborától függ. Kérjük tehát érdeklődésüket és pártfogásukat legyenek támaszaink a honismeret és a szülőföld szeretetét ápoló nemzetnevelő munkánkban.

A munkatársak nevében *Marosi Arnold.*

Az előszállási népvándorláskori temető.

Előszállás Fejérvármegyének déli részén a zirci apátság uradalma, melynek főhelye Előszállás puszta és a hozzátartozó öreghegyi szőlőben épült község. A község területén 1928-ban házak épültek és az ezzel kapcsolatos földmunkálatok sírokat tártak föl. Ugyanez megisméltődött 1929-ben is az 1906. sz. ház udvarán, ahol vályogtéglákat készítve, az evégből kiásott, mintegy 60 négyzetméter területű gödörben két sorban elhelyezkedő vagy 12 sír került felszínre. Úgy itt, mint a már korábban feltárt sírokban is a csontvázak mellett agyagedények is voltak.

A leletekre Gergely Béla előszállási állami tanító hívta föl a székesfehérvári múzeum figyelmét. A jelentés folytán 1929. június 17-én kituzva, nemcsak az eddigi leleteket iparkodtunk összegyűjteni, próbaásatást is végeztünk. Kísérletünk sikerrel járt, de bővebb kutatásra ez alkalommal nem lévén időnk, azt későbbre halasztottuk, amit aztán augusztus 25-től 30-ig el is végeztünk.

A munkát az 1906. sz. ház területén már feltárt vályoggödör folytatásában kezdtük meg két rövidebb árokkal, majd a gödörrel párhuzamosan is húztunk árkokat. Kutató árkaik összes hossza 74 m. volt és ennek mentén összesen 25 sirt tártunk föl. De hogy a temető kiterjedéséről tájékozódjunk, az 1907. sz. ház területén is tettünk kísérletet. Itt találtuk a 26-ik sirt. Megállapítottuk továbbá azt is, hogy az 1928-ban talált csontvázak az 1908. és 1905. számú házhelyeken kerültek elő.

A talált sírok tehát egy eléggé kiterjedt temető maradványainak bizonyultak. A csontvázak másfél méternyire eső sorokban, egykét méterre feküdtek egymástól, kivétel nélkül északkelet-délnyugati helyzetben és keletnek néző arccal.

A sírok tartalma a következő (a zárójelben levő számok a múzeum leltári számai):

1. sír. A lábfejnél két agyagedény. Az egyik füles és kiöntő csöve van, nyaka alatt és hasán hullámvonalas szalagdisz (7919); a másik fületlen bögre, oldalán 4 körbarázda (7920). A medencében vascatt, a csipőnél késtörödékek (7921) feküdtek.

2. sír. A lábfejnél két durván kidolgozott bögre és apró vastörmelék (7922—24).

3. sír. Gyermeccsontváz.

4. sír. A lábnál durván kidolgozott bögre, a bal felkar mellett kés, a medencénél bronzkarika és vastörmelék (7925—26).

5. sír. A lábfejnél jobb kidolgozású bögre, oldalán 4 körszalag barázdával (7927); a ballábszár közepetáján durvább kidolgozású bögre. (7928). A medencénél késpenge és vascatt. (7929).

6. sír. A csontváz felső része bolygatott, a medencétől lefelé rendes. Az erősen korhadtt csontváz balcombjánál vaskarika nyomai.

7. sír. A kinyújtott alsó karok mellett vas-

törmelék, a balkar mellett két kis kovadarab (7930).

8. sír. Teljesen korhadtt gyermekcsontváz.

9. sír. A csontváz felső része bolygatott, a csipőtől lefelé rendes. A lábszár között középső harmadban bögre (7931).

10. sír. A lábnál jobbfajta bögre, oldalán egyenlőtlen távolságban körkörös barázdák (7932), a fejnél kezdetleges kidolgozású pohár (7933). A jobb comb középső harmadánál késtörödékek, jobb csukló és csipő között csattörmelék (7934).

11. sír. A csontváz teljesen elkorhadtt. A fejtájon gyöngyszemes bronzfüggő, a mellkasnál vascattörödékek, a lábszárnál cseréptörödékek (7935).

12. sír. Korhadtt csontmaradványok.

13. sír. A korhadtt csontváz jobbkarja és a medence között vasnyomok, ballábfej mellett sertécsont.

14. sír. A lábfejnél bögre darabokban, a medencénél vasrészek, a jobbkönyöknél vaskarika (7936—37).

15. sír. A csontváz felsőrésze bolygatott. A jobb lábfejnél törött bögre (7938), a két comb között vasnyomok, az egyik nyakcsigolyán bronzpatina.

16. sír. A csontváz teljesen elkorhadtt.

17. sír. A csontváz felsőrésze bolygatott. A jobb csipőnél orsógomb agyagból, a medencében vastörmelék, karikás csatrészek (7939).

18. sír. A lábszárnál sertécsont, a medencénél fonatos diszítésű, négyszögű ezüstlemezek (7940).

19. sír. A csontváz felsőrésze bolygatott. Mellékletei; egy bögre, nyaka alatt barázdált szalaggal, vaskés a két comb között, csöves, karikás és egyéb alakatlan vastörmelék a medence tájánál (7941—42).

20. sír. A teljesen elenyészett csontváz fejének jobboldalán csücskös bögre, közte és a koponya között bronzkarika (7943—44).

21. sír. A csontváz felső része bolygatott. Az alsó lábszárak között csipkészerű bögre (7945), a medence táján kis csöves bronzlemezek, törött üveggyöngyszem, orsógomb, a balcsuklótól lefelé karikás, lemezes vastörmelék (7946).

22. sír. A teljesen korhadtt csontváz lábfejnél bögre (7947), a balcsuklónál késpenge, a medencénél lapos vaskarika, a koponya mellett két gyöngyös függő (7948).

23. sír. A bolygatott csontváz bal alkarjánál csattörödékek (7949).

24. sír. A jó állapotban levő csontváz jobb lábfejnél bögre (7950), a két térd között törött orsógomb, jobbvállnál két bronzkarika és vascattörödékek (7951).

25. sír. A teljesen elkorhadtt csontváz jobb lábánál 3 barázdás szalaggal diszített bögre (7952), a jobb csipőnél késtörödékek, a bal alkarnál csattörödékek (7953).

26. sir. Az elenyészett csontváz bal lábfejenél bögére (7954), nyaktáján két darabra mállott orsógomb, a balcombánál késpenge, a medencénél csattóredék (7955).

27. sir. Sirleletek 1928-ból az 1908. sz. ház udvaráról: bögére három körkörös és két hullámvonalas szalagdísszel (7956), 1 drb. zöld koralaku ezüstlemezke füllel, közepén dudor, szélén háromsoros gyöngydisz és ugyanilyen törmelék, 2 gyöngyszem, vaskarika és apróbb vastörmelék (7957).

28. Sirleletek 1928-ban a 1906. sz. háznál feltárt sírokból: négy barázdált szalaggal díszített bögére (7958), bronzkarperec, zablárészlet és 3 vaskarika (7959).

29. Egyéb a temető területén előkerült tárgyak: 1 kis bögére töredékekben a 10-ik sír tájáról (7962a) és 3 drb. Gergely Béla által gyűjtött agyagedény (7960—62).

30. Nyolc darab a sírokból kipreparált csontváz.

Összefoglalva az eredményt, a csontvázak általában kinyújtott karokkal és lábakkal feküdtek. Csak az ötödik sírnál találtunk némi rendellenességet: bal kar a csipőre hajlott, a bal comb pedig áthajlott a jobb térdhez és a két lábszár egymás felett feküdt. A sírok leletekben szegények és ezek sem valami jellegzetesek. Az edények között mégis akad néhány, melyek alapján kétségtelen, hogy a sírok a népvándorlás kezdetéről valók, az V—VI. századból. Szláv vagy germán népektől származhatnak. Mivel azonban a szlávoknak Dunántúlra való bevonulása inkább a népvándorlás második felére esik, germán emlékekkel pedig közvetlen a római idők után is találkozunk, valószínűbb, hogy a temető germán eredetű. Azok az előkelő európai szakteintéyek, kik 1929. szeptember havában a magyar-német-osztrák archeológusok dunántúli tanulmányútja alkalmával múzeumunkat meglátogatták, az edények alapján ugyanígy nyilatkoztak. **Marosi Arnold.**

Nagy Lajos sirkápolnája.

Nagy Lajos a székesfehérvári bazilika sz. Katalin kápolnáját alakította át magának sirkápolnául. A kápolna közelebbi helyéről Bonfini ad felvilágosítást. Mikor ugyanis leírja Nagy Lajos feleségének, Erzsébetnek és leányának, Máriának Kis Károly koronázásán való megjelenését, azt mondja: „bemennek Lajos sirkápolnájába, mely a templom jobb oldalán van, hogy ott is fohászodjanak és a király sírhelye mellett is lelkéért imádkozzanak”. Thuróczy szerint pedig: „mikor megpillantják a jámbor király márvány szobrát, szívük megesik és sokáig a hideg kőhöz ragaszkodván és a szomorú képet csókolgatván”, könnyek záporával a pirosló követ áztatják.

A források alapján tehát a kápolna a bazilika jobb oldalán volt és Henszlmann Imre, miként azt 1883-ban megjelent művében (Reissenberger Lajos és Henszlmann Imre: A nagyszombeni és székesfehérvári régi templom, Budapest) leírja, hosszas kutatás után ugyanott, vagyis a templom déli hajójában meg is találta. A régi leírások szerint Nagy Lajos sirkápolnája közel esett a szentélyhez, magas keresztboltozata volt és padozata magasabban feküdt, mint környezete. A kutatások révén kitűnt, hogy a bazilika feltárt alapzatának Szent István és III. Béla közötti részlete felel meg leginkább a leírásnak. E helyen ugyanis a padozat három lépcsővel magasabban feküdt, a templom déli fala erősebb volt, mint egyébutt, sőt a kápolna négy sarkában megtalálták annak a négy félhengeres pillérnek alapját is, melyeken a boltozat ívei nyugodtak. Egy hatalmas alapzat a sarkophag helyét jelezte, mellette volt a sírgödör. A kápolna déli fala mellett is volt egy sírgödör.

A kápolna most már a következőleg rekonstruálható. Helyét a mai Szent Korona utcával szemben a Bazilika-tér püspök-kert melletti ré-

szére tehetjük. Hossza 11'85, szélessége 7'35, magassága 17'48 m. volt. A középhajótól három pillér választotta el. A harmadik pillér mellett állott a vörösmárvány sarkophag, tetején Nagy Lajos alakjával. A holttestek azonban nem ebben az emlékek szánt faragványban, hanem a mellette levő sírgödörben pihentek. A másik sírgödör valószínű Nagy Lajos anyjái, Erzsébeté volt. A kápolna délkeleti sarkába helyezte Henszlmann sz. Katalin oltárát. A kápolna vörösmárvány lapokkal volt kirakva és keresztboltozatának zárómegegyékőveit Magyarország meg a kapcsolt részek címerei díszítették.

Mikor a kápolnát 1800-ban szétbontották, három művészi faragású darabját kivitték a város majorba. Szerencsére Pauer János, a műérzékkel megáldott püspöki titkár visszahozatta és most a püspök-kert keleti falában láthatók. Nagyon valószínű, a kápolnából származik az a vörösmárvány sisak is, mely valamikor a városház falát díszítette, honnan a Nemzeti Múzeumba került. A dombormű sisakjának felső szélét anjou-liliomos korona díszíti, melyből két strucc toll között strucc madár fej nyulik a magasba. Az egész dombormű hasonlít Nagy Lajos ciméréhez, azzal a különbséggel, hogy ennél a madár patkót tart szájában. Meglehetett ez a mi cimérünkön is, de talán elpusztult.

Nagy Lajos sirkápolnája a bazilikával együtt tűnt el a földszinéről. Az első csapás akkor érte, mikor Székesfehérvárnak 1601-ben történt visszafoglalása alkalmával a törököktől megkímélt síremléket a keresztény katonák felrobbantották és a sírokban levő holttestek ékességeit elrabolták. Maga a kápolna azonban még a XVIII. században meg volt. Jankovich Miklós a Tudományos Gyűjteményben megjelent közleménye szerint (1827. évf., 46. l.) 1793—95-ben még látta a

harmadrészben fedél alatt levő kápolnát. Ekkor azonban már nem istentiszteletre, hanem a Hazai Tudósítások feljegyzése szerint (1806. évf. 234. l.) mint a prépostság melléképületét, eleségtárul használtak. Mikor pedig Nagy Ignác püspök (1777—1789) alatt a támaszát szolgáló templomi pilléreket lebontották, boltozatán oly repedések

támadtak, hogy az épület fentartása újraépítés nélkül lehetetlenné vált. Milassin püspök (1790—1811) tehát lebontatta, köveit felhasználta és csak földben rejlő alapfalai, a püspök-kert falába beépített vörösmárvány diszek és a Nemzeti Múzeumban őrzött sisak maradtak föl belőle.

Historicus.

Kultura, irodalom és művészet.

A Székesfehérvári Múzeumegyesület alapszabályokba lefektetett célja, a helyi és megyei kulturális élet fejlesztése, annak anyagi erejéhez mért támogatása s így közvetlen kapcsolatban van magával a Múzeummal is, mely nemcsak a mult történeti maradványait gyűjti és azokat a jövő számára megőrzi, hanem a helytörténet minden kulturális vonatkozású emlékére is kiterjed figyelme. Városunk és megyénk kulturális életének minden mozzanata érdekel tehát bennünket. A múzeum rendezés alatt álló könyvtárában külön csoportot szenteltünk a helyi és megyei kulturális, társadalmi és gazdasági élet, helyi történet emlékeinek, főleg a nyomdai termékek gyűjtésének. Okmánytárunk a fehérvári családtörténet, céhvilág sok értékes adatát őrzi, melyeket a „Székesfehérvári Szemle” hasábjain ismertetni kívánunk. De nemcsak a mult emlékeit, adatait akarjuk számon tartani, hanem figyelemmel kísérjük a jelen értékes és helyi vonatkozású kulturális eseményeit, a tudományos és szépirodalom minden kiadványát. E cél szolgálatában azzal a kéréssel fordulunk tehát a kiadvállalatokhoz, magánosokhoz, írókhoz, hogy eddig megjelent és jövőben megjelenő műveik egy-egy példányát bocsássák a Múzeum rendelkezésére, hogy

— ha a régi kiadványok gyűjtése már nagy nehézségekbe is ütközik — legalább az újabb idők kiadványaiban lehető teljességet érthessünk el.

Fenti rovatot is abból a célból létesítettük, hogy benne minden kulturális fontosságú eseményt megbeszéljünk. Ismertetni kívánjuk benne a fehérvári és megyei kulturális élet eseményeit, amennyiben azok a helytörténet szempontjából fontosak, nemkülönben helyi szerzők munkáit, helyi kiadványokat vagy bármilyen művet, mely városunkkal, megyénkkel foglalkozik. Hisszük, hogy ezzel nemcsak hiányt fogunk pótolni, hanem majdan értékes adattára lesz városunk és megyénk szellemi életét kutatóknak.

Dormúth Árpád.

Két fehérvári verses kötet.

György Oszkár: A végtelen faszor. Versek. Bpest, 1930. Nyomatott a Minerva könyvnyomdában Székesfehérvár 1930. Nagy 8°. 76 o. + IV.

A szerző a helybeli reáliskola tanára. Jelen verses kötete immár az ötödik enémű kiadványa. Művei részben saját költeményei, részben fordítások. Utóbbiak közül irodalmi téren nevéssé vált Baudlaire és Verlaine fordítása, előbbi két

kiadást ért el. (Baudlaire: A rossz virágai. Tevan 1917. és 1920.; Verlaine: Jóság. 1936.) Legújabb verseskötete is részben eredeti költeményeiből ad egy művészi koszorút 1926—1930., részben a legújabb francia költők műveiből (Deubel, Duhamel, P. Fort, J. Jammes, V. Larbaud, J. Mauriac, R. de Montesquiou, M. de Noailles grófné, H. de Régnier, I. Romains és E. Verhaeren) ad finom fordítású szemelvényeket.

György Oszkár maga is a franciák tanítványa párosulva az újabb magyar költészet művészi formaérzékelével. A mai filozófiai líra határozott tehetsége, kinél az élmény rögtön gondolatá sűrűsödik és nehéz szellemi tornán át küzdi le magáról az emberanyagot, hogy mint az útszéli nyárfák összefutó sora, nyilegyesen suhanjon a Végtelenbe. A jelen és a mult, élet és halál „a végtelenben összeér” és

„mi mind, kik a földben gyökeredzünk... egymásba vetjük az arcunk, egymásba a szívünk s a szánk [testvér-susogását, valahová megyünk, ki tudja, hol válik el sorsunk a földtől, de — élön vagy holtan — az ember-allé valahol az égre hág át.”

Gárdonyiban a Velencei-tó tükre, Ausztriában a hegyóriások, a hallgatag völgyek, a falusi temető, a kicsiny parasztszoba mind egy gondolat eredőbe futnak össze lelkében: Isten. Miért futnak emberek nyargaló lidércek után, nyugalom ábrándok felé, „mikor itt... nyargaló habok fölött, itt, az öreg szigetek szívéen még él az Isten?” A Balaton szelid ezüstös hullámainak ritmusa halk, finom zenévé válik s a habokból üdén kel ki. mint a rózsás márványtömbből a sellők vizpárás szoborteste; az élő szépség, apró versforgácsok. A költő lakása, kertje a Jammes-i líra visszhangjaként életet ölt, belejátszik saját életének akkordjaiba és jelle tömörül, mely mint az alkonyégre festett kereszt: „tört kiáltás, áthuzott újj, hordván egén a megváltást”, mutat az ég felé. György Oszkár lírája méltán sorakozik költő barátja Babits Mihály újabb versei mellé, mely nehéz gondolatokon keresztül a legmagasabbat keresi; az Istent! A szerző verseskötetei közül Fehérváron jelentek meg: *Titkok* 1926. és *Verlaine: Jóság* (Sagesse) 1926.

Lidérc. Versek. Irta: **B. Ebeczky Gabriella.** Székesfehérvár. Vörösmarty-nyomda kiadása 1930. Kis 8° 80 old.

Vadvirágok... Egy finoman érző női lélek vadvirágjaiból színes koszorú, miknek a földi élet: a fájdalom, a fáradtság, a könny ad melegséget. B. Ebeczky Gabriella egyéni uton halad saját

szive bánatdúlta útján és meleg költői lelkének gazdag kincsestárát nyitja meg véres-öszintén előttünk. Élete nagy falak között „fájásbetűkkel teleírva még” s odabenn két karjában csitítgatja a bánatot, a holt ígéretet. De a bánat nem fül sötét színek ijesztő tagadásába, „a bánat a lélek ékessége. mint szent fején a glória.” Ép ezért tud belelátni az élet mélységeibe, ép ezért tud mindent megérteni, ép ezért tudja szeretni az életet, hol lidércnek nevetnek ránk a holdtalan nagy éjben, az életláp zombékai között, de „mi csak megyünk a keskeny úton át botolva, megtévedve”, míg oda-érünk Óhózzá, ki a mesgye végén ránk mosolyg: Isten. Az ember, a költő lelke

„Kristálypohár Isten emelt kezében,
Telve az érzelmek aranyborával,
Mely gyöngyözve fut a peremén által.”

Ha mindent odaadott: „felcsendül elhalón: azután megreped,” Ideleln a rét himes szőnyegén pedig színek dalolnak, miket a szeretet szült, mert Isten bocsátotta le szívé a rétre. Szívet vár az ember-től is. „Csak kölcsön kéri és szépségekben vissza-adja majd.”

B. Ebeczky Gabriella megindult a költő útján „rimpipacsok közt, élő verstablákon át” és elhivatottsága saját lelkében van, mely érez és vérzik, dalol és sir, de dala és könnye által lelkünkbe lopózik s visz magával szivárványhidján az életfolyam felett az Ég felé.

Könyvészet.

Egy XVI. század eleji miniatűr könyv a Múzeumban.

Hore beate virginis Marie secundum usum Romanum. Guillaume Eustache.

Pergamentnyomásos könyv. 1516-ban nyomtatott Párisban, Nicolas Hygmanus nyomdász által Guillaume Eustache királyi és egyetemi könyvkiadó számára, amint az a 19. quaternio végén olvasható: „Les presentes heures ont este imprimees a paris pour Guillaume Eustache libraire du roy iure en lunivresite du paris...” A nyomtatás időpontja a 120b lapon olvasható: „Impresse sunt Parisius. Anno domini Mil. quingentesimo XVI...” A nyomás félgót, inkább olasz hatásra valló minuskula, melyek oly tiszták és finomak, hogy kézírásnak is beillenek. A szöveg elejétől végig finoman rubrikált sorokba van nyomtatva. A művet 15 egész oldalas színezett miniatűr diszitette, de a 6. quaternio elején és a 7. közepén egy-egy lap miniatűrrel együtt ki van tépve, így jelenleg megsérült állapotban 13 miniatűr tartalmaz, azonkívül eredetileg 30, sérülve 28 négyszögű bordűr (keretrajz), valamint számtalan kisebb initiale teszi díszessé. Valamennyi aranyozott és színes, egytől egyig gondos rajzoló és festő kéz munkája. Az egész mű 152 lapból állott, melyből kettő

hiányzik. Alakja nyolcadrét., (155—100 mm.) piros maroquin kötésben, finom arany mélynyomással. A kötés hasonlít ahhoz a XVI. század 2. feléből származó kötéshez, melyet Clovis Eve készített Cathérine de Lorraine hercegnő részére, ki Henri de Lorraine Duc de Bar herceg felesége és IV. Henrik francia király testvére volt. A kötés közepén aranydíszes körülfonva a tulajdonosné nevéjegy látható: C. C. (L. Karl Faber: Seltene u. wertwolle Bücher Kat. 37. Jan. 1929. 5. l. és függelék III. l.) A kötés a könyv hátán erősen sérült, de könnyen helyrehozható.

A gyönyörű ösnyomatvány tartalma a következő:

1. Öröknaptár a husvét meghatározására.
 - 2—3. Index-tartalom.
 - 4—12. Egyházi naptár.
 - 13—17. A négy evangelium.
 - 17—18. Oratio ante imaginem corp. Christi.
 - 19—24. Passio domini nostri Jesu Chr. sec. Joh.
 - 25—28. 2 Oratio a bold. Szűzhöz.
 - 28—85. Horae beatae Mariae de conceptione kombinálva az Officia parva-val de S. Cruce és de S. Spiritu.
 - 86—92. Septem psalmi poenitentiales.
 - 92—98. Letania cum precibus.
 - 98—120. Officium defunctorum.
 - 121—152. Orationes diversae.
- A miniatűrök ábrázolják:
12. János evang. Pathmos szigetén.
 18. Márkus evang.
 34. Az angyali üdvözet.
 41. Erzsébet látogatása.
 48. Krisztus a keresztfán.
 40. hiányzik. (Valószínűleg: A Szentlélek lejövetele.
 51. Jézus születése.
 55. Jelenés a pásztoroknak.
 58. A napkeleti bölcsek imádása.
 61. — hiányzik. (Valószínűleg: Menekülés Egyiptomba.)
 64. Aprószentek.
 70. Mária megkoronázása.
 85. Dávid imája.
 98. Haláltánc.
 121. Szentháromság.

A miniatűrök alapja finom metszet, mely egy rendkívül ügyes, valószínűleg németalföldi festő műve után van átfestve, aki csodálatos realismussal és természetűséggel ábrázolja az egyes jeleneteket és személyeket. Ugyanoly finom gondal festette meg a tájkép és épület hátteret is.

Múzeumunk könyvtárának egyik legrégebbi kötete és miniatűrei miatt igen értékes darabját képezi jelenlegi gyűjteményünknek. Az eredeti 15. századbeli kézirat Livre d' heures, mely a párisi egyházmegye részére készült az eredeti miniatűrökkel 3000 aranyárka (kb. 4000 P) értéket képvisel, jelen későbbi 1516. ösnyomatvány értéke is felülmúlja az 1000 P-t.

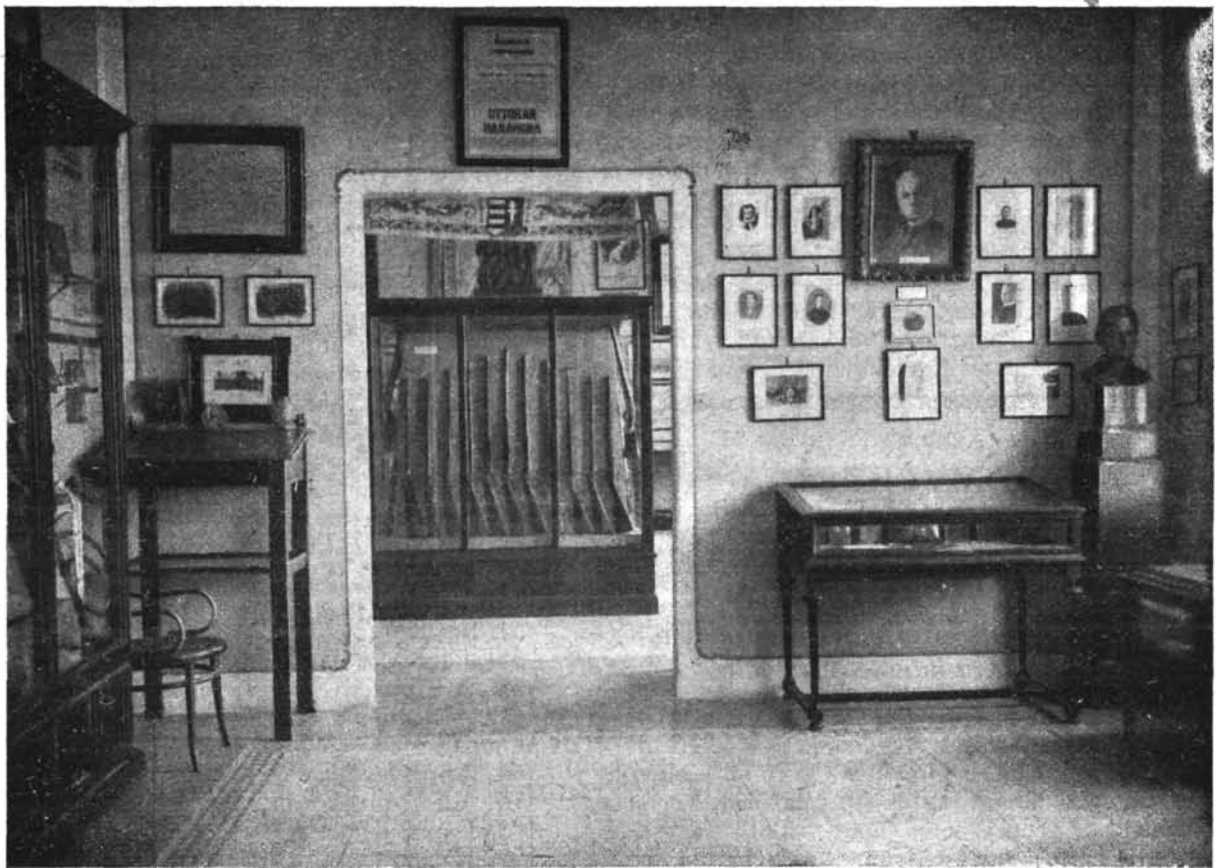
Dormúth Árpád.

MÚZEUMI ÉRTESÍTŐ

A múzeum Prohászka emlékgyűjteménye.

Székesfehérvár, mely egykor a szent koronának s ezzel a magyar állameszmének volt őrtornya, ma is a nemzeti ereklyék városa. Hosszú hányattatás után Mária Terézia kegyéből idekerült Szent István koponyájának egyik részlete, ugyancsak a székesegyház és a Szent Ferenc-rend őrzi Szent Imre ereklyéit és itt őrizzük a

sége, Hogy pedig, ami bármikép is hozzátartozott, az el ne vesszen, hanem megőriztetve továbbra is lelkeket neveljen, erre a székesfehérvári múzeum vállalkozott, mert Prohászka Ottokárt nemcsak nagysága fűzi a székesfehérvári múzeumhoz, hanem az a kitüntető figyelem és érdeklődés is, melyet vele szemben állandóan tanusított. Mint

A székesfehérvári múzeum Prohászka-terme.

város szülöttje, Simor János hercegprimás ajándékából Szent Gellért lábszárcsontját is. De méltán sorozhatjuk nemzeti ereklyéink sorába Prohászka Ottokár tetemét és emléktárgyait is. Hisz apostol volt ő is, mint Szent István, midőn a modern pogányság jegét megtörve tűszívével, lángszavával százezreket vezetett a bűnös élet posványából az Oltáriszentség napsugaras sátorába. Szent Imrész lelkét szenttelen élete, vértanúságát pedig azok a nyilak igazolják, melyeket a meg nem értés, a fölényével szemben a tehetetlenség löveltek szívébe.

Hogy haló porának méltó helye legyen és emlékét is nagyságához mért mű hirdesse, ez az ország és elsősorban Székesfehérvár köteles-

alapító tag résztvett annak létrehozásában, a bazilika püspökségben őrzött köveinek átengedésével megvetette a múzeum értékes kőtárának alapját, állandó hallgatója volt a múzeumegyesület előadásainak és mint előadó is szerepelt azokban, amik mind buzdítólag hatottak az emlékgyűjtemény létrehozására.

Az emlékgyűjtemény a múzeum szíveként helyezkedik el ennek közepén és a hit, hazaszeretet fényét, melegét sugározza ki a különböző korok körülötte összegyűjtött kulturájára. Az emlékeknek első csoportja, amit képünk is feltüntet, fejlődését mutatja a családi körben töltött kiskorától fogva egész addig, míg a halál el nem ragadta tőlünk. Ugyanitt áll Prohászkanak Zs.

Ciszér János által mintázott bronzfejszobra is. A képek alatt kiállított imakönyvek, stólák, írások, kéziratok lelkét varázsolják elénk. A kéziratok, melyek utolsó beszédjének fogalmazványai, érdekes bepillantást nyújtanak, hogy születtek meg nagyhatású, lelkeket megrázó beszédei. Csak a vezérgondolatokat vetette papírra, mint kipattanó szikrákat, melyek előadva ékesszólásával, magasra csapó lángfolyammá olvadtak össze.

Mik voltak használt imakönyvei? A szokásos papi imakönyvek mellett, minők a papizsolozsma, a mise előtti és utáni imák, a püspöki szertartások könyve, ott szerepel az Officium Rakoczianum, Sales-i Szt. Ferenc Philothea-ja, Szinek I. A. Pax Vobis liber precum c. imakönyve és az Officium Marianum is. Ez utóbbinak címe: Beatae Mariae Virginis Officium; 1740-iki velencei kiadás rézmetszetekkel. A könyvet, miként bélyegzése és Prohászka sajátkezű írása: „Nekem adta 1926. IX. 1. P. O.” jelzi, Dévay József Róbert ajánlotta föl Prohászkanak.

Prohászka Ottokár édesanyjának két imakönyvét őrzi a muzeum. Az egyik rózsaszínű bársonykötésű, barokkos sarokdiszkekkel és csattal, közepén a hit, remény és szeretet jelvényei: a kereszt, szív és horgony. Az imakönyv címe: Die Glocke wahrer Andacht. Ein Gebet und Erbauungsbuch für gebildete Christen von Renatus Münster. Bécsi kiadás. Az utolsó lapon feljegyzés: Meine Schwester Johanna Schustmik (?) ist gestorben den 13-ten August, Montag um halb 12 Uhr Abend 1855. — A másik imakönyv bőrkötésű, közepén fémkeretbe foglalt Mária kép, karján a kis Jézussal. Címe: Glockentöne der Andacht. Katholisches Gebetbuch vom C. F. Spath, Benedictinen Ordens-Priester vom Freistifte Martinberg in Ungarn. Pozsonyi kiadás. Az utolsó lapon feljegyzés: Mein guter Vater starb mir den 16-n Jänner 1847. — Meine Schwester Johanna starb mir den 13-n August 1855. — Mein Bruder Andreas starb mir den 30-n März 1855. — Meine gute Mutter starb mir den 12-n Oktober 1872. — Schwester Louis starb den 28-n Juni 1875. — Mein Bruder Feri starb den 19 April 1879.

Az ablak előtti üvegszekrény a sirra helyezett koszorúk szalagjait tartalmazza, utána a családi cimere körül, a temetésről készült fényképek következnek. Ugyanitt van külön szekrényben a Bory Jenő által készített halotti maszk, a képek alatti tárlóban pedig kezének gipszmásolata. Mellette a budapesti részvétálírások jegyzéke, a sirt látogatók bejegyzőkönyvének első kötete és Brits Frigyes műve: a Prohászka breviarium disztes pergament kötésben, melyet a szerző kegyelete helyezett sírjára. Pénztárcái, utazási és egyéb emléktárgyai között ott láthatók érdemjelei is.

Hogy Prohászkanak miféle kitüntetései voltak, arról kevesen tudnak. Soha azok jelvényeit nem viselte. Mutogatásuk nem fért össze az ő puritánságával, csak azóta van róla tudomásunk, amióta a család kegyeletéből múzeumunkba kerültek. Négy ilyen érdemjelet őríz a múzeum. Mind a négy háborus vonatkozású. Az egyik

fehéromános kereszt aranszegéllyel és cserkoszorúval, közepén FJI (I. Ferenc József) monogram, melyet „Merito civili tempore belli MCMXV” feliratos szalag vesz körül. A többi három német birodalmi. Mind keresztalakúak. Az egyik, melynek hátlapja rombuszalaku sugármező, vörösszínű porosz sas látható „Sincere et constanter” felirattal, a másikon a kereszt középső mezején koronás FW monogram, a másik oldalon a vörös sas van, a harmadik, felirata szerint, a német vöröskereszt-egyesület jelvénye.

A múzeum figyelme kiterjedt Prohászka otthonára is. Megszerezte nyitrai szülőházának, rózsahegy lakóhelyének, a nyitrai gimnáziumnak, ahol az alsó osztályokat végezte, székesfehérvári író és hálószerzőjének képeit. Mindezek, egyéb az ő nyilvános szereplését feltüntető képekkel együtt a Székesfehérvári Keresztény Nők 20 éves püspöki jubileuma alkalmából átadott, művészi emléklapja körül csoportosulnak. E képcsoport alatt kapott helyet szőnyeggel letakart nyugóágya diszvánkosokkal. Egyéb, a múzeumban őrzött, tőle származó bútorok: harmoniuma, Budapestről magával hozott álló íróasztala, karosszéke és egy kisebb szék a harmonium előtt Amerikából neki küldött, disztes bibliakiadással.

Az ablakokkal szembenező szekrényben ruhái függnek: lilaszínű püspöki palástja és két reverendája, az egyik lilán szegett, a másik minden disz nélkül való. Mindegyiken a viseltségnek erős nyomai. Mindene egyszerű volt, a szöszökre mindig a leghasználtabb reverendáját vette föl, a felhevüléssel járó nagy izzadás miatt. Egyszer kemény, máskor puha kalapot viselt. Mindegyikből van a múzeumban. Az esernyő sem hiányzik. Himzett házi és sárcipője körül vannak viszártágulás miatt viselt kötése, pihenés közben használt szarvasbőr párnái. Mosdó, fésülködő, borotváló szereit egészítik ki ezt a berendezkedési gyűjteményt, melyet még ivóköszöve, altwien-porcellánból való reggeliző csészéje tesznek teljessé.

Íróasztalának szentképekből, apróbb emléktárgyakból álló diszei között foglal helyet a budapesti egyetemi hallgatók Szent Imre Kórének ezüst emléktáblája, melyet születése 60-ik évfordulója alkalmából kapott a tőle származó következő sorokkal: A hitnek s a hitelenségnek, a hazafiságnak és a nemzetköziségnek harca kiterjedt most már az élet egész vonalára s folyik minden fegyvernemmel. Lélek és lélektelenség, terror és szervezkedés, szeretet és gyűlölet, csábítás és hithűség ütközik a harcokban. A szabadkőműveség felhasználja az egyetemi ifjuságnak szorult anyagi helyzetét s a mostani nagy drágaságot s nagy áldozatokkal siet felkarolására s ezáltal megtévesztésére és eltántorítására. Értse meg hát mindenki s elsősorban a keresztény társadalom, hogy mi minden forog itt kockán s ha tud milliókat áldozni a sajtóért, a betűk ölomkatonáiért, ne áldozzon kevesebbet a hit és a haza reményéért, az egyetemi ifjuságért. Székesfehérvár, 1918. május 9. Prohászka Ottokár megyéspüspök.

A gyűjteményben őrzött érdekesebb emlék-

tárgyak még X. Pius arcképe sajátkezű aláírással: Venerabili fratri Ottokaro Prohászka Episcopo Albae-Regalensi, coelestium bonorum auspiciem et precipuae benevolentiae nostrae testem, Apostolicam Benedictionem amantissime in Domino impertimus. Ex aedibus Vaticanis die 31 Julii 1911. Pius PP. X. (Tisztelendő testvérünknek, Prohászka Ottokár székesfehérvári püspöknek az égi javak zálogául és kiváló jóakarátunk bizonyoságául, legnagyobb szeretettel adjuk az Urban apostoli áldásunkat. Vatikán 1911. július 31, X. Pius pápa.) E kitüntető bizalom Prohászka O. egyik művének indexre helyezése, illetőleg a mű visszavonása után történt.

Kedves figyelmességének tanujelei azok az emléksorok, melyeket azoknak adott, kik ezért hozzáfordultak. A többek között Perruchon Angelina Székesfehérvárról elutazva 1925-ben a következő emléksorokat kapta: Gondoljon egy nagy fára, — mennyi rajta a levél, fogjon meg egyet és érezze át, hogy ez is a legmélyebb gyökérből él: így vagyok én, — levél, ki tudja hol, mily család ágacskaiban, mily nemzet ágán... de az én mély gyökerem az Úr!

A sírjára helyezett megható két alpesi emlék. Az egyik egy kis havasi gyopárcsokor zöld szalaggal. Felirata: Meran 1928. március 26. — A másik szintén gyopár asparagus ágakkal. Fehér szalagján a következő vers:

Der Blumen Pilgerfart.

Wo du geweilt so manches Jahr
Dorther kommt uns're weisse Schar:
Aus den Tiroler Alpen!

Du stiegst hinauf zu Himmels höh'n...
Lass uns zu Deinen Füßen blüh'n,
In sel'ger Liebe wachen!

Hlg. Weihnacht 1927.

Kisebb közlemények.

Őskori leletek az érdi Gyulamajorban.

A múlt év nyarán értesülvén arról, hogy Érden a Gyulamajor intézői hivatalában régiségeket őriznek, azok megtekintése után kérést intéztünk gróf Károly Imréhez, mint a leletek tulajdonosához, engedje át azokat a múzeumunknak. Kérésünk teljesült és az ennek folytán beszállított tárgyak ma már a múzeumnak tulajdonai. A leletek lelő-körülményeik alapján három csoportra oszthatók. Egy részük 1924-ben zsugorított embercsontváz mellől került elő, tehát sirlelet, melynek részei egy szemcsés agyagból készült, 37 cm. magas, öblös száju urna, felületén szabálytalan lefutású barázdákkal, nyakperec és a benne talált következő vörösréz; illetőleg bronztárgyak: két ivelt tű, nyakperectöredék, egy ép és egy törött karperec, gomb rovátkákkal és három sodronyrészlet. Az edény alakja és a fémtárgyak vörösréz színe alapján a lelet a réz- és bronzkor határáról való és mint ilyen a ritkább jelenségek közé tar-

tozik. Az I. terem két ablak közti szekrényében, az urna a szekrény polcán látható. (Leltárszámuk 8211.) — A másik két csoport is sirlelet, de már a kelta időszakból. Az egyiket 1926-ban találták és áll egy összehajtott, egy kettétört kardból és kardhüvely részletből (Lt. sz. 8219—8221); a másik 1930-ban került felszínre, részei 19 cm.-es tokos lándzsa és agyagedénytöredék (Lt. sz. 8222—23). Egyéb leletek 7 drb őskori edénytöredék, keltajellegű késpenge, szíjvég és karperec-részlet. Az összes tárgyak közelebbi lelőhelye a gyulamajori tisztiepületnek Délivasut felé néző frontja előtti dombos terület, melyet évről-évre lehordva bukkantak rá a fenti leletekre.

A rácalmási népvándorláskori sírok.

Ridlinger Mátvás rácalmási kántortanító a múlt év szeptemberében jelentette, hogy a vasutállomásra kivezető ut (Horthy Miklós-ut) mentén ház-építés közben, a vályogödörökben csontvázakat találtak. A csontvázak mellett talált tárgyak közül Steiner István háztelkén egy rombusz, benyomott mintákkal diszitett poharat és néhány gyöngyszemet be is küldött. (Lt. sz. 8129—30). Hampel J. szerint az edény diszitésmódja, melyhez hasonlók hazánk területén elég ritkák, a népvándorlási germán törzseknél szokott előfordulni és így a rácalmási sírok is e csoportba tartoznak. (Hampel I.: Alterthümer des früh. Mittelalters I. 135. l. III. 285. t.)

Hivatalos tudósítások.

A múlt évi ásatások, gyűjtések eredményeinek feldolgozása és kiállítása megtörténvén, ajánljuk azok megtekintését. Figyelemreméltó újabb látnivalók; a váli pogányvári ásatásokból egy talpas tál, mely nagyságával és művészi formájával a ritkább e fajta leletek közé tartozik. Kora a vaskor első időszaka (Kr. e. 1000—500). Ugyanitt a középső szekrényben a csákvári római sírokból származó üvegedények, gyöngyök, bronzékszerek, fésűk és különféle vastárgyak változatosága kelt figyelmet. Legértékesebb szerzeményünk azonban a Kálozdon talált kocsis- és lószerszámrészek a római korból, melyek táblára fűzve láthatók. Az egyes tárgyakról az alattuk levő feliratok tájékoztatnak. Mindezek a II. számú teremben találhatók.

Azért az áldozatkészségért, mellyel a „Székesfehérvári Napló” e melléklet kiadását vállalta és ezáltal múzeumunk ügyét is hathatósan támogatja, kérjük az egyesület tagjait, álljanak be előfizetői sorába.

A múzeum múlt évi látogatóinak száma vasár- és ünnepnapokon összesen 10.030, hétköznapi napokon 1769. A karácsonyi ünnepek alatt Karácsony napján 87, másnap 181, utána vasárnap 65, Újév napján 75, Vizkereszt napján 186.